

Комлик Н. Ю.,
викладач кафедри романо-германської філології
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

СУРЯДНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ ДУХОВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ КАЗКИ ОСКАРА УАЙЛЬДА «ХЛОПЧИК-ЗІРКА»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню експлікації сурядних словосполучень та їхньої ролі як засобу зображення духовного відродження головного героя в казці «Хлопчик-Зірка» англійського та ірландського письменника Оскара Уайльда. Наукова розвідка є новаторською, оскільки в мовознавчих та літературознавчих студіях не знаходимо аналізу сурядних словосполучень як інструменту розкриття портрета героя. Автором зауважено, що для цілісного розуміння не лише твору загалом, а й кожного окремого героя важливим є аналіз мовних одиниць, що слугують інструментом творення художніх засобів, які узвичаєно називати тропами. Увагу звернено на сурядні словосполучення, навколо яких у лінгвістиці тривають дискусії, адже тривалий час більшість мовознавців заперечували ці синтаксеми. Наведено переконливі аргументи прибічників словосполучень цього типу та названо їхні основні диференційні ознаки, серед яких такі: 1) до складу може входити два і більше повнозначних слова, що є рівноправними між собою; 2) засіб зв'язку компонентів – сурядні сполучники та інтонація, що експлікують особливу природу форму синтаксичного зв'язку – незалежну координацію; 3) мають свої структурні моделі розширених та звужених рядів; 4) мають приховану предикативність; 5) виконують номінативну функцію комунікативної природи. Наголошено на тому, що сурядні словосполучення є не примітивними абстрактними одиницями мови, а мають власне семантичне наповнення, яке реалізується у складі речення, компонентами якого вони є. У статті досліджено не просто сукупність сурядних словосполучень, що наявні в казці «Хлопчик-Зірка», а ті, що допомагають зобразити шлях героя від гріха до покаяння й відродження. Аналізований твір виходить за традиційні межі втілення ідеї перемоги добра над злом у народних казках, він розкриває особливе світобачення Уайльда-естета, його розуміння взаємозв'язку мистецтва й життя, краси зовнішньої та внутрішньої. У результаті дослідження виявлено, що кожен новий етап у розвитку духовної краси героя з його пороку (жорстокості та егоїзму) репрезентовано через речення із сурядними словосполученнями, в яких основними засобами зв'язку є сурядні сполучники *and, but, or, neither ... nor*.

Ключові слова: казка, естетизм, мораль, сурядне словосполучення, семантико-синтаксичний рівень, засоби характеротворення.

Постановка проблеми. Для цілісного розуміння того чи того тексту художнього дискурсу важливим є дослідження мовного інструментарію, який використав письменник, щоб реалізувати свій задум. Мова – це той місток, який з'єднує митця й читачів різних поколінь, писемна форма її існування дозволяє вести діалог із письменником. Окрім цього, це

потужний інструмент творення художнього світу, під пером майстра слова утворюють єдину симфонію образності й водночас передають світогляд самого письменника. Як слушно зазначає А. Ткаченко, слово – це «клітина», «молекула» літературного твору [1, с. 38]. У мовознавстві та літературознавстві знаходимо ґрунтовні праці аналізу художньої мови письменників різних епох і напрямів, не є винятком творчість по праву геніального англійського та ірландського письменника Оскара Уайльда. Є багато новаторських досліджень різних мовних рівнів його творів, однак синтаксичний досліджено поверхово. Уже аксіомою стало твердження, що одним із засобів характеротворення є тропи та фігури. Літературознавці говорять про гіперболи, епітети, метафори, оксюмори тощо. Але мало хто задумується про «технічну сторону» цих художніх засобів. Чималий їхній пласт знаходить свою реалізацію саме у структурі речень чи навіть підрядних та сурядних словосполучень. На жаль, через маргінальний статус останніх у мовознавчо-літературознавчих студіях немає праць, пов'язаних із дослідженням особливостей сурядних словосполучень певного твору та їхньої ролі в ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні грані творчості О. Уайльда досліджували Х. Дарбишева, Т. Кривіна, І. Мауткіна, О. Ніколенко, С. Новик, В. Портіко, В. Орлова, М. Чебракова, В. Чуканцова та ін. У їхніх працях представлені результати комплексного ідейно-художнього аналізу творчого доробку митця, інтерпретовано художні засоби, елементи поетичного синтаксису окремих творів чи розкрито семантичні особливості їхнього лексичного рівня.

Щодо словосполучення, то у вітчизняній лінгвістиці здійснено перегляд традиційного погляду на його природу. Усе більше мовознавців апелюють до необхідності надання сполукам повнозначних слів на основі сурядного зв'язку статусу сурядних словосполучень. Таку нову концепцію відстоюють у своїх працях В. Бабайцева, В. Белошапкова, І. Вихованець, П. Дудик, О. Мельничук, М. Степаненко, І. Ющук та ін. Тому це дає підґрунтя для нових мовно-літературних студій, присвячених інтерпретації особливостей формально-граматичної організації сурядних словосполучень у художніх творах, їхнього семантичного навантаження.

Мета дослідження – проаналізувати семантико-синтаксичні особливості сурядних словосполучень як засобів розкриття духовної еволюції головного героя в казці «Хлопчик-Зірка» О. Уайльда. **Об'єкт дослідження** – казка англійського та ірландського письменника О. Уайльда «Хлопчик-Зірка», а **предмет** – сурядні словосполучення, що реалізовано в цій казці.

Виклад основного матеріалу. Особливе місце в літературі кожної нації посідає казка – «жанр фольклору, що характеризується художньою вигадкою, фантастичним змістом, розважальністю, викінченим та динамічним сюжетом, своєрідною композицією, полярним протиставленням героїв, духовними якостями персонажів, перемогою добра над злом» [2]. Це ніби своєрідні кодекси моралі, оскільки твори цього жанру мають глибокий повчальний підтекст. Як відомо, казки поділяють на народні, що відображають узагальнений досвід певного народу, та літературні, у яких присутня особистість автора з його світоглядом. Серед відомих світових казкарів вирізняється постать Оскара Уайльда, якого справедливо називають співцем краси. Сам митець говорив про свої казки, як про «етюди в прозі, для яких вибрана форма фантазії з метою домогтися романтичного звучання» [3, с. 726]. На сторінках своїх казок він постає, з одного боку, як завзятий поборник естетизму та гедонізму, а з іншого – палкий прихильник найбідніших верств населення. У творах О. Уайльда протиставляє суспільним порокам вишукану красу та людяність, які мають гармонійно поєднуватися в людині. Як зазначає Ю. Янченко, «найглибшим переконанням письменника була впевненість у тому, що краса зовнішня не існує без краси внутрішньої, а злість, нечутливість, безсердечність позбавляють усякої цінності будь-які, навіть найпривабливіші зовнішні риси» [4, с. 79]. Саме таким естетичним змістом наповнена казка «Хлопчик-Зірка». Тернистий шлях головного героя від аморальності до здобуття істинної краси має своїм підтекстом християнську ідею гріха та покаєння. У творі конфлікт між зовнішньою егоїстичною красою та красою душевною розкривається за допомогою широкої палітри художніх засобів, однак специфічне смислове навантаження репрезентують сурядні словосполучення. Щодо цих синтаксичних одиниць, то в лінгвістиці знаходимо суперечливі думки: багато мовознавців підтримують погляди В. Виноградова, який категорично заперечував існування сурядних словосполучень, однак не менше науковців аргументовано доводять хибність цієї концепції. Як слушно зауважує О. Мельничук, «немає підстав для того, щоб до словосполучень відносити лише конструкції з якимсь певним характером синтаксичного зв'язку, наприклад, з підрядним зв'язком, і не враховувати словосполучень із сурядним типом зв'язку, які в тому разі взагалі не знаходять собі місця у системі синтаксичної науки» [5, с. 39].

Сурядні словосполучення «являють собою побудовані на основі сурядного зв'язку поєднання однофункційних компонентів» [6, с. 206]. Вони мають загальні риси, притаманні для словосполучення загалом, а також ті, що вирізняють їх.

Основні диференційні ознаки словосполучень цього типу такі: 1) до складу може входити два й більше повнозначних слова, що є рівноправними між собою; 2) засіб зв'язку компонентів – сурядні сполучники та інтонація, що експлікують особливості природи форму синтаксичного зв'язку – незалежну координацію; 3) мають свої структурні моделі розширених та звужених рядів; 4) мають приховану предикативність; 5) виконують номінативну функцію комунікативної природи.

Сурядні словосполучення – це не банальні поєднання конститuentів, а синтаксеми, що мають своє специфічне семантичне наповнення, яке реалізується через речення, складниками якого вони є.

У казці «Хлопчик-Зірка» сурядні словосполучення є поліфункційними. Знаходимо їхнє використання для просторових

описів: *The snow lay thick upon the ground, and upon the branches of the trees: the frost kept snapping the little twigs on either side of them, as they passed: and when they came to the Mountain-Torrent she was hanging motionless in air; for the Ice-King had kissed her* [7, с. 32]. За допомогою їх автор описує зовнішність, характер та дії героїв: *So very tenderly he took up the child, and wrapped the cloak around it to shield it from the harsh cold, and made his way down the hill to the village, his comrade marveling much at his foolishness and softness of heart* [7, с. 35]. Однак особливе місце сурядні словосполучення посідають у відтворенні динаміки розвитку головного героя – від жорстокого егоїста до щирого, люблячого сина. Ключові моменти в житті Хлопчика-Зірки репрезентують саме сурядні словосполучення, яких близько 30.

Життєвий шлях героя починається з опису того, як красива зірка впала з неба: *There fell from heaven a very bright and beautiful star* [7, с. 34]. Але виявилось, що то був згорток із немовлям: *But, alas! No gold was in it, nor silver, nor, indeed, treasure of any kind, but only a little child who was asleep* [7, с. 34]. Два словосполучення стають в опозицію: спочатку *bright and beautiful* (star), а потім різке протиставлення з нагнітаючим ефектом *nor gold, nor silver, nor treasure*, – у такий спосіб автор ніби виражає народну мудрість про те, що зовні прекрасні люди можуть бути духовно бідними. Таким якраз і зростає Хлопчик-Зірка.

У розповіді про життя юнака в родині Лісоруба О. Уайльда подає опис надзвичайної його вроди, порівнюючи колір тіла із слоновою кісткою: *And every year he became more beautiful to look at, so that all those who dwelt in the village were filled with wonder; for, while they were swarthy and black-haired, he was white and delicate as ivory, and his curls were like the rings of the daffodil* [7, с. 36]. І знову сурядні словосполучення утворюють контраст: *swarthy and black-haired* (мешканці села) і *white and delicate* (Хлопчик-Зірка). На жаль, наслідки такої краси є негативними, адже герой стає жорстоким і самозакоханим. Ці риси експліковано через сурядне словосполучення з єднальним сполучником *and*: *Yet did his beauty work him evil. For he grew proud, and cruel, and selfish* [7, с. 36]. Як бачимо, головні риси портрета героя від народження до юності передано через сурядні словосполучення з єднальними сполучниками *and, no (nor)*.

Безсердечність героя проявляється в його ставленні до рідних, друзів та односельчан: *No pity had he for the poor, or for those who were blind or maimed or in any way afflicted, but would cast stones at them and drive them forth on to the highway, and bid them beg their bread elsewhere, so that none save the outlaws came twice to that village to ask for alms* [7, с. 36]. У цьому реченні декілька рядів сурядних словосполучень. Перше *no pity but cast (stones) and drive (them), and bid (beg)* є ускладненим з протиставно-єднальним відношенням, зреалізованим за допомогою протиставного сполучника *but* та єднального *and*. Воно дає оцінку вчинкам Хлопчика-Зірки. Друге словосполучення *for the poor, or for blind, or maimed, or afflicted* має засіб зв'язку розділовий сполучник *or* і підсилює значення першого словосполучення. Разом ці два ряди відіграють важливу роль у відтворенні загальної картини безчесних вчинків юнака.

Варто наголосити на тому, що, будучи естетом, О. Уайльда інтерпретує тему краси оригінально в цьому творі: використавши форму казки з притаманними їй канонами, пробуджує істинну красу людини з її пороку. У письменника було особливе

бачення мистецтва, закони якого, як він уважав, не збігаються із законами моралі. Хлопчик-Зірка – дуже складний і суперечливий образ, який втілює багатогранний і часом суперечливий світогляд О. Уайльда. Надмірна любов Хлопчика до своєї краси корелює із рядками іншого відомого роману митця «Портрет Доріана Грея»: «Адже перед вами чудова юність – це єдина річ у світі, що варто мати!.. Краса є прояв Генія – навіть вище за Генія. Краса – це одна з великих істин світу, як сонячне світло, як весняна пора. Краса є дивом із див» [8, с. 164]. На сторінках казки читаємо, як самозакоханий парубок годинами милується своїм відображенням у криниці. Таке ставлення до краси передає сурядне словосполучення в реченні: *Indeed, he would mock at the weakly and ill-favoured, and make jest of them; and himself he loved, and in summer, when the winds were still, he would lie by the well in the priest's orchard and look down at the marvel of his own face, and laugh for the pleasure he had in his fairness* [7, с. 37]. Синтаксема (would) *lie and look (down) and laugh (for the pleasure)* репрезентує спосіб експресії замилюванням красою. На перший погляд, у таких діях нічого аморального, мистецтво в чистому вигляді завжди викликає захват, але варто митцю необережно зробити якусь хибу – і полотно буде зіпсовано. Такою хибою в Хлопчика-Зірки став егоїзм.

Кульмінацією безжальності героя є його зречення матері-жебракки. Цей тяжкий гріх описано за допомогою речення: *But the Star-Child stirred not from his place, but shut the doors of his heart against her, nor was there any sound heard save the sound of the woman weeping for pain* [7, с. 39]. Сурядне словосполучення *stirred not (from his place), but shut (the door of his heart)* має тут особливе смислове навантаження. Коли хлопець заговорив таки до нещасної жінки, то й голос його звучав непривітно: *And at last he spoke to her, and his voice was hard and bitter* [7, с. 39]. А в реченні “*Nay*”, *said the Star-Child, “but thou art too foul to look at and rather would I kiss the adder or the toad than thee”* [7, с. 39] маємо розділове словосполучення з назвами змії та жаби, яких герой ладен поцілувати, аніж дивитися на бідну, згорьовану жінку. Після цього його внутрішня потворність здолала зовнішню красу, і він перетворюється на огидну людину, з якої тепер усі знущаються та ображають, як це зовсім недавно він сам робив із оточуючими. Однак автор наділяє Хлопчика-Зірку швидким прозрінням, що експліковано через низку сурядних словосполучень: *And he flung himself down on the grass and wept, and said to himself, “Surely this has come upon me by reason of my sin. For I have denied my mother, and driven her away, and been proud, and cruel to her. Wherefore I will go and seek her through the whole world, nor will I rest till I have found her”* [7, с. 40]. Синтаксема (he) *flung (himself down on the grass) and wept, and said* передає розпач героя, далі словосполучення *have denied (my mother), and driven (her away), and been proud, and cruel (to her)* репрезентує усвідомлення героєм своєї провини, після чого хлопець приймає непохитне рішення: (I) *will go and seek (her)*. З цього моменту починається новий етап у житті Хлопчика-Зірки – шлях спокути: *And the Star-Child wept and bowed his head, and prayed forgiveness of God's things, and went on through the forest, seeking for beggar-woman* [7, с. 41]. Через сурядні словосполучення передано й ті біди, яких довелося йому зазнати в пошуках матері-жебракки: *For the space of three years he wandered over the world, and in the world there was neither love nor loving-kindness nor charity for him, but it was even such a world as he had made for himself*

in the days of his great pride [7, с. 41]; *So the Magician fell upon him, and beat him, and set before him an empty trencher, and said “Eat”, and an empty cup, and said, “Drink”, and flung him again into the dungeon* [7, с. 45]. Своєрідний ефект бумеранга – як він ставився до людей, тепер з ним поведуться так само.

Символічним є триразове випробування зі злитками золота, після чого настає ніби «народження» нової особистості, бо герой вперше проявляє співчуття до жебрака й віддає йому золото, яке наказав віднайти злий чаклун: *And the Star-Child had pity on him again, and gave him the piece of red gold, saying. “Thy need is greater than mine”* [7, 46]. Важливою деталлю є те, що словосполучення утворено із слів «жаль» і «давати», адже раніше юнак не мав ні до кого співчуття й завжди забирив, а не давав. Уперше побачивши бідну жінку, Хлопчик-Зірка навіть подумки не міг допустити, що він її син, проте тепер, коли його назвали сином короля, він заперечує це. У репліці героя *And the Star-Child answered them and said, “I am no king's son, but the child of a poor beggar-woman. And how say ye that I am beautiful, for I know that I am evil to look at?”* [7, с. 47] використано протиставне сурядне словосполучення, яке засвідчує те, що людина перестала соромитися себе, своїх батьків.

Після того, як хлопець почав керувати, до нього не повернулися жорстокість та егоїзм, навпаки, він був справедливим і добрим правителем: *Much justice and mercy did he show to all, and the evil Magician he banished, and to the Woodcutter and his wife he sent many rich gifts, and to their children he gave high honour* [7, с. 48]. Тут словосполучення утворено із назв якостей, які раніше були чужі юному герою. Відбулося справжнє переродження зла в істинне добро й любов, що також підтверджує експліковане в казці прикінцеве сурядне словосполучення: *Nor would he suffer any to be cruel to bird or beast, but taught love and loving-kindness and charity, and to the poor he gave bread, and to the naked he gave raiment, and there was peace and plenty in the land* [7, с. 48].

Висновки та перспективи подальших пошуків. Аналіз сурядних словосполучень, які репрезентовано в казці, засвідчує, що ці синтаксичні одиниці з номінативною функцією, на семантико-синтаксичному рівні твору за допомогою них відображено динаміку сюжету та зміни особистості головного героя. Кожен новий етап життя Хлопчика-Зірки зображено в реченнях із сурядними словосполученнями, у яких найчастіше засобом зв'язку є сполучники *and, but, or, neither ... nor*.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у студіюванні семантичного наповнення сурядних словосполучень в інших творах О. Уайльда.

Література:

1. Ткаченко А.О. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства : підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. 2-е вид., випр. і доповн. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 448 с.
2. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12229 (дата звернення: 07.10.2021).
3. Уайльд О. Избранное / Пер. с англ. Сост. и вступ. С. Бэлзы. Москва : Правда, 1989.
4. Янченко Ю.В. Художньо-естетична своєрідність казок Оскара Уайльда. Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Сер.: Літературознавство. 2009. Вип. 3 (1). С. 74–80.

5. Мельничук О.С. Словосполучення. *Сучасна українська літературна мова: Синтаксис*. Київ, 1972. 516 с.
6. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
7. Oscar Wilde. *Fairy-Tales and Stories*. Київ : О-во «Знання», КОО, 2000. 112 с.
8. Вайльд О. Портрет Доріана Грея: роман, п'єси / Пер. з англ., передмова та примітки Р. Доценка. Харків : Фоліо, 2006. 398 с.

Komlyk N. Coordinate phrases as the means of explication the spiritual revival of the main hero of Oscar Wilde's fairy tale "The Star-Child"

Summary. The article is dedicated to the study of the explication of coordinate phrases and their role as the means of depicting the spiritual rebirth of the protagonist in the fairy tale "Star-Child" by English and Irish writer Oscar Wilde. This scientific investigation is innovative, because we do not find the analysis of coordinate phrases as a tool for revealing the portrait of the hero in linguistic and literary studies. The author notes that for a holistic understanding not only of the work as a whole, but also of each individual character, it is important to analyze the language units that serve as a tool for creating artistic means, which are commonly called tropes. Attention is paid to coordinate phrases, around which debates continue in linguistics, because for a long time most linguists have denied these syntaxes. The convincing arguments of the supporters

of phrases of this type are given and their main differential features are named, among which: 1) the composition may include two or more full words that are equal to each other; 2) means of connection between components are coordinate conjunctions and intonation, which convey the special nature of syntactic connection – independent coordination; 3) have their own structural models of extended and narrowed ranges; 4) have a hidden predicativeness; 5) perform a nominative function of a communicative nature. It is emphasized that coordinate phrases are not primitive abstract units of language, but have their own semantic content, which is realized in the sentence, the components of which they are. The article explores not just the set of coordinate phrases that are present in the fairy tale "Star-Child", but those that help to depict the hero's path from sin to repentance and rebirth. The analyzed work goes beyond the traditional boundaries of the idea of the victory of good over evil in folk tales, it reveals a special worldview of Wilde-esthete, his understanding of the relationship between art and life, the external beauty and internal one. As the result of research, it is found that each new stage in the development of the spiritual beauty of the hero from his vice (cruelty and selfishness) is represented through sentences with coordinate phrases, in which the main means of connection are coordinate conjunctions and, but, or, neither... nor.

Key words: fairy tale, aestheticism, morality, coordinate phrase, semantic-syntactic level, means of characterization.